

สถานภาพการผลิตหมากแห้งของเกษตรกรในอำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง

Status of Dried Betel Nut Production of Farmers in Kong Ra District, Phatthalung Province

พลากร สัตย์ชื่อ¹ และปวีรวิชญ์ พิทยาภินันท์²
Palakorn Satsue¹ and Purawich Phitthayaphinant²

บทคัดย่อ

งานวิจัยเชิงสำรวจเรื่องนี้มุ่งหมายที่จะศึกษาสถานภาพการผลิตหมากแห้ง ซึ่งเป็นอาชีพเสริมที่น่าสนใจของเกษตรกรในอำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง วัตถุประสงค์ของการวิจัยมี 2 ประการ คือ ประการแรก เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจ การผลิตและการขายหมากแห้งของเกษตรกร และประการที่ 2 เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการผลิตหมากแห้งของเกษตรกร โดยทำการรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนาตามธรรมชาติ และการสัมภาษณ์เชิงลึก กลุ่มตัวอย่าง คือ ครัวเรือนเกษตรกรผู้ปลูกหมากจำนวน 135 ครัวเรือน ซึ่งทำการสุ่มแบบหลายขั้นตอน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์สวอท ผลการวิจัยพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสตรี มีประสบการณ์การผลิตหมากแห้ง 18.05 ปี ทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก การผลิตหมากแห้งใช้วิธีการแบบดั้งเดิม คือ การผ่าผลหมากด้วยขวาน และตากแดดให้เป็นหมากแห้ง การขายหมากแห้งเป็นการขายส่งผ่านพ่อค้าคนกลาง ปัจจัยที่เป็นจุดแข็ง คือ ความรู้และความชำนาญในการผลิตหมากแห้งของเกษตรกร ปัจจัยที่เป็นจุดอ่อน คือ ข้อมูลข่าวสารทางการตลาด ปัจจัยที่เป็นโอกาส คือ ความต้องการหมากแห้งในตลาด และปัจจัยที่เป็นอุปสรรค คือ นโยบายของภาครัฐ ข้อเสนอแนะเพื่อเพิ่มศักยภาพการผลิตหมากแห้งของเกษตรกร คือ การส่งเสริมการผลิตหมากแห้งเพื่อเป็นอาชีพเสริม การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตหมากแห้ง ตลอดจนการสนับสนุนให้มีการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตหมากแห้งที่เหมาะสม

คำสำคัญ : สถานภาพการผลิต หมากแห้ง การวิเคราะห์สวอท

Abstract

This survey research aims to study status of dried betel nut production, which is an interesting subsidiary occupation of farmers in Kong Ra district, Phatthalung province. The objectives of this research were to explore farmers' socio-economic characteristics, including their production and selling of dried betel nut, and identify the internal and external factors affecting dried betel nut production of farmers. Primary data were collected by structured interviews, non-participant observations, natural conversations and in-depth interviews. The sample consisted of 135 farm household growing betel nut trees. These samples were selected by using the multi-stage sampling method. Descriptive statistics, content analysis and SWOT analysis were used for data analysis. The results showed that most of the farmers were female with an average experience in dried betel nut production of 18.05 years. Their main occupation was a para-rubber farmer. The farmers operated dried betel nut in conventional manners, slitting betel nuts with a big knife and drying by sunshine. The dried betel nuts were wholesaled to middlemen. Farmers' know-how in dried betel nut production was the dominant strength whereas marketing information was the dominant weakness. Demand for dried betel nut was the dominant opportunity while government policy

¹สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์เกษตร คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จ. สงขลา 90112

²หลักสูตรเทคโนโลยีการเกษตรและการพัฒนาชุมชน คณะเทคโนโลยีและการพัฒนาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.พัทลุง 93210

was the dominant threat. To enhance potential of the dried betel nut production, this research suggests that should be adjusted as follow: promotion of dried betel nut production as a subsidiary occupation, increase in efficiency of the dried betel nut production, and support for research and development of appropriate technology for the dried betel nut production.

Keywords: production status, dried betel nut, SWOT analysis

คำนำ

หมากเป็นพืชที่ผูกพันกับวิถีชีวิตของคนไทยมาอย่างยาวนาน เดิมคนไทยทั้งบุรุษและสตรีมีการบริโภคหมากกันเกือบทุกครัวเรือน โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งรับประทานเป็นของขบเคี้ยวเมื่อย่างจากการทำงาน หรือยามเดินทางไกล รวมทั้งเพื่อช่วยดับกลิ่นปาก และช่วยย่อยอาหารหลังจากการรับประทานอาหารมื้อหลัก หมากยังใช้เป็นสมุนไพรในการรักษาโรค เช่น ยารักษาโรคผิวหนัง (ยาสมานแผล ยาแก้อาการคัน) ยารักษาโรคภายใน (ยารักษาอาการท้องเสียอันเนื่องมาจากอาหารเป็นพิษ ยาถ่ายพยาธิในเด็ก) ยารักษาโรคในช่องปาก (ยาแก้ปากเปื่อย ยาขัดฟัน) ตลอดจนการใช้หมากในประเพณีและพิธีกรรม การแต่งงาน การบายศรีสู่ขวัญ การบวชนาค การไหว้ครู การสะเดาะเคราะห์เคราะห์ และบวงสรวง (จิรวรรณ, 2539; อัมร, 2544) ซึ่งปิยวัฒน์ (2549) ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญที่เป็นสาเหตุในการคงอยู่ของอาชีพการทำหมากว่า มี 3 ปัจจัย ได้แก่ 1) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ คือ การประกอบอาชีพการทำหมากเป็นอาชีพเสริม 2) ปัจจัยทางสังคม คือ ระบบเครือข่ายที่เหนียวแน่น และมีการพึ่งพาอาศัยกันภายในชุมชน และ 3) ปัจจัยทางวัฒนธรรม คือ ประเพณีต่าง ๆ ที่ส่งเสริมให้มีการนำหมากมาใช้ในการประกอบพิธีกรรม

ในปัจจุบันแม้ว่าการบริโภคหมากของคนไทยจะลดลงเมื่อเปรียบเทียบกับในอดีต เนื่องจากอิทธิพลของวัฒนธรรมตะวันตก แต่ด้วยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีได้ทำให้หมากทวีความสำคัญมากขึ้นในฐานะปัจจัยการผลิตของอุตสาหกรรมหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมฟอกหนัง ฟอกเส้นใย สี ยา (ยาอมระงับกลิ่นปาก ยาขับปัสสาวะ ยาถ่ายพยาธิในสัตว์) (พรรณนีย์, 2546; วนิดา และ สมชาย, 2550) อีกทั้งยังเป็นสินค้าส่งออกที่สร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยเป็นมูลค่าหลายล้านบาทต่อปี (นฤมล, 2555) และมีโอกาสในการขยายตัวเพิ่มขึ้นในอนาคต จากสถิติของกรมส่งเสริมการเกษตร (2558) พบว่า ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกหมาก 22,806 ไร่ โดยส่วนใหญ่อยู่ในจังหวัดทางภาคใต้ เช่น ชุมพร นครศรีธรรมราช ระนอง พัทลุง ตรัง มีเกษตรกรผู้ปลูกหมากจำนวน 6,835 ครัวเรือน และมีมูลค่าการส่งออกหมากแห้งไปยังต่างประเทศ 1,043.57 ล้านบาท เพิ่มขึ้นจากปีก่อน (พ.ศ. 2557) 255.01 ล้านบาท หรือเพิ่มขึ้นร้อยละ 32.34 (ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, 2559)

อำเภอท่งเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดพัทลุง แบ่งการปกครองเป็น 5 ตำบล อาชีพหลักของประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ คือ การทำสวนยางพารา โดยในปี พ.ศ. 2556 มีพื้นที่ปลูกหมาก (1,873 ไร่) และผลผลิตหมาก (1,111 ตัน) มากที่สุดของจังหวัดพัทลุง ในขณะที่มีผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่เป็นอันดับที่ 5 (600 กิโลกรัมต่อไร่) รองจากอำเภอศรีนครินทร์ บางแก้ว ศรีบรรพต และตะโหมด ตามลำดับ (สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง, 2558) เกษตรกรในพื้นที่ที่มีการปลูกต้นหมากเป็นแนวกันเขตในสวนยางพารา หรือปลูกในลักษณะผสมผสานกับสวนผลไม้ หรือปลูกบริเวณรอบ ๆ บ้าน เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน โดยเฉพาะในช่วงที่ยางพารา หรือผลผลิตทางการเกษตรชนิดอื่นที่ปลูกเป็นพืชหลักมีราคาตกต่ำ ซึ่งหลังจากราคายางพาราตกต่ำอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกษตรกรในพื้นที่หลายรายได้มีการปลูกหมากกันมากขึ้น เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ได้แก่ ผลผลิตหมากมีราคาสูงขึ้น ซึ่งเกษตรกรเล่าให้ฟังว่า เมื่อประมาณ 10 ปีที่แล้ว หมากสด (หมากดิบ) และหมากแห้งมีราคาไม่เกิน 5 และ 30 บาทต่อกิโลกรัม ตามลำดับ แต่ในปัจจุบันราคามีการปรับตัวสูงขึ้น ในช่วง 5-10 และ 40-90 บาทต่อกิโลกรัม ตามลำดับ อีกทั้งต้นหมากเป็นพืชยืนต้นที่ดูแลรักษาง่าย พบโรคพืชและแมลงศัตรูพืชได้น้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่น ใช้เงินลงทุนเริ่มแรกไม่สูงมาก มีอายุการ

ให้ผลผลิตในเชิงเศรษฐกิจยาวนานกว่า 20 ปี โดยจะเริ่มให้ผลผลิตเมื่ออายุประมาณ 4-5 ปี และสามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้เกือบตลอดปี ตลอดจนผลผลิตหมากมีตลาดรับซื้อที่แน่นอน ทำให้เกษตรกรมีรายได้สม่ำเสมอ

เกษตรกรมีการขายผลผลิตหมากทั้งในรูปของหมากสดและหมากแห้ง แต่จะให้ความสนใจกับการเพิ่มมูลค่าทางการตลาดโดยนำไปแปรรูปเป็นหมากแห้งมากกว่า เนื่องจากมีราคาขายสูงกว่าหมากสดประมาณ 10 เท่า (หมากสดและหมากแห้งมีราคาเฉลี่ย 5.03 และ 49.63 บาทต่อกิโลกรัม ตามลำดับ) โดยราคารับซื้อหมากแห้งจะขึ้นอยู่กับคุณภาพ หรือความแห้ง ความสะอาด และความสวยงามของหมากแห้งโดยรวม ซึ่งความชื้นของหมากแห้งควรอยู่ในช่วงที่กำหนดไว้ คือ ร้อยละ 12-15 มาตรฐานแห้ง (นฤปดี และคณะ, 2557) นอกจากนี้หมากแห้งยังสามารถเก็บไว้ได้นาน (ปรรรณกิต, 2553) หากมีการเก็บรักษาอย่างเหมาะสม คือ เก็บไว้ในภาชนะที่มีฝาปิดมิดชิดในสถานที่ที่มีอากาศถ่ายเทได้สะดวก นอกจากนี้การผลิตหมากแห้งยังเป็นทางเลือกหนึ่งที่ช่วยลดการสูญเสียรายได้ของเกษตรกร โดยเฉพาะครัวเรือนที่ขาดแคลนแรงงานเก็บเกี่ยวผลผลิตหมากในช่วงที่ต้นหมากให้ผลผลิตเป็นจำนวนมาก หรือในช่วงที่ราคาหมากสดตกต่ำ ทำให้เกษตรกรต้องปล่อยทิ้งหมากสดบนต้นให้กลายเป็นหมากแก่ (หมากส่ง) ซึ่งไม่เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคโดยส่วนใหญ่ (นฤมล, 2555)

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องพบว่า การศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการตลาดหมากแห้งมีน้อยมาก เมื่อเปรียบเทียบกับสินค้าเกษตรชนิดอื่น กอปรกับผลการสำรวจในเบื้องต้น (reconnaissance survey) สะท้อนให้เห็นว่า เกษตรกรมีข้อจำกัดในการผลิตหมากแห้งหลายประการ ซึ่งส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถผลิตหมากแห้งได้อย่างเต็มศักยภาพ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นต้องทำวิจัยทั้งในและภายนอกที่สำคัญของการผลิตหมากแห้งทั้งในปัจจุบันและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงในอนาคต รวมถึงทำการประเมินผลกระทบของปัจจัยภายในและภายนอกเหล่านั้นที่มีต่อการผลิตหมากแห้ง การวิจัยครั้งนี้จึงได้ใช้การวิเคราะห์ SWOT analysis เพื่อตอบคำถามที่ว่า ปัจจัยภายในใดบ้างที่เป็นจุดแข็งและจุดอ่อน และปัจจัยภายนอกใดบ้างที่เป็นโอกาสและอุปสรรคของการผลิตหมากแห้ง โดยได้กำหนดวัตถุประสงค์ของการวิจัยไว้ 2 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาสภาพเศรษฐกิจสังคม การผลิตและการขายหมากแห้งของเกษตรกร และ 2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการผลิตหมากแห้งของเกษตรกรในอำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร ผลการวิจัยที่ได้นั้นคาดว่าจะจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่มีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวางแผนพัฒนาการผลิตหมากแห้งของเกษตรกรทั้งในอำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร และพื้นที่อื่น ๆ ที่มีสภาพแวดล้อมใกล้เคียงกัน รวมทั้งการส่งเสริมจากหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง อันจะนำไปสู่การเพิ่มศักยภาพการผลิตหมากแห้งต่อไป

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจแบบภาคตัดขวาง ดำเนินการรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงโครงสร้าง การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การสนทนาตามธรรมชาติ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ประชากรของการวิจัยครั้งนี้ คือ เกษตรกรผู้ปลูกหมากในอำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร ตามทะเบียนของกรมส่งเสริมการเกษตรจำนวน 1,356 ครัวเรือน ซึ่งมากเป็นอันดับที่ 2 ของจังหวัดพิจิตร รองจากอำเภอควนขนุน การกำหนดจำนวนตัวอย่างได้ใช้วิธีการประมาณการจากจำนวนประชากรตามหลักการของเพอร์นีย์ และคณะ (2532) ซึ่งได้จำนวนตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ 135 ครัวเรือน (1 ครัวเรือนต่อตัวแทนเกษตรกรผู้ปลูกหมาก 1 ราย)

การสุ่มตัวอย่างได้ใช้วิธีการสุ่มแบบหลายขั้นตอน โดยเริ่มจากการจับสลากแบบไม่ใส่คืนเพื่อเลือกตำบลมาเป็นตัวแทน 3 ตำบล ได้แก่ ตำบลคลองเฉลิม คลองทรายขาว และองครักษ์ และได้กำหนดสัดส่วนของตัวอย่างในแต่ละตำบลอย่างเท่าเทียมกัน คือ 45 ครัวเรือน หลังจากนั้นจึงใช้วิธีการสุ่มแบบง่ายด้วยโปรแกรมคอมพิวเตอร์ตามลำดับที่ในทะเบียนของกรมส่งเสริมการเกษตร แล้วทำการเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง โดยมีเกณฑ์ในการเลือก คือ 1) เป็นครัวเรือนที่มีการผลิตหมากแห้งเป็นอาชีพเสริม และ 2) เป็นครัวเรือนที่มีประสบการณ์การผลิตหมากแห้งไม่น้อยกว่า 5 ปี ทั้งนี้หากครัวเรือนที่สุ่มได้นั้น มีลักษณะไม่เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด จะดำเนินการสุ่มแบบง่ายด้วยโปรแกรม

คอมพิวเตอร์อีกครั้งจนได้จำนวนตัวอย่างครบตามที่กำหนดไว้ ในส่วนของการสัมภาษณ์เชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยภายในและภายนอก ได้เลือกเฉพาะครัวเรือนที่มีการสืบทอดอาชีพการปลูกหมากมาจากบรรพบุรุษ เป็นผู้ให้ข้อมูลหลัก

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ และค่าเฉลี่ย รวมถึงการวิเคราะห์เนื้อหา และการวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค หรือการวิเคราะห์สวอท โดยข้อคำถามจำแนกเป็น 2 ส่วน คือ 1) ปัจจัยภายใน และ 2) ปัจจัยภายนอก เป็นข้อคำถามที่ให้เกษตรกรแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับความพึงพอใจในปัจจัยที่กำหนดให้ ซึ่งมีลักษณะแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 5 แทนพึงพอใจมากที่สุด และ 4, 3, 2, 1 แทนพึงพอใจมากขึ้นถึงพึงพอใจน้อยที่สุด ตามลำดับ เกณฑ์การประเมินระดับความพึงพอใจในปัจจัยภายในและภายนอกของเกษตรกรคือ หากค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในปัจจัยภายใน (ภายนอก) ของเกษตรกรมากกว่า หรือเท่ากับ 3.50 คะแนน ถือว่าปัจจัยภายใน (ภายนอก) นั้นเป็นจุดแข็ง (โอกาส) และหากค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในปัจจัยภายใน (ภายนอก) ของเกษตรกรน้อยกว่า 2.50 คะแนน ถือว่าปัจจัยภายใน (ภายนอก) นั้นเป็นจุดอ่อน (อุปสรรค) แต่หากค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในปัจจัยภายในและภายนอกของเกษตรกรอยู่ในช่วง 2.50-3.49 คะแนน ถือว่าปัจจัยนั้นไม่เป็นทั้งจุดแข็งจุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค

ผลการวิจัยและวิจารณ์

1. สภาพเศรษฐกิจสังคม การผลิตและการขายหมากแห้งของเกษตรกร

เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นสตรี (ร้อยละ 77.04) มีอายุเฉลี่ยประมาณ 51 ปี ร้อยละ 51.85 จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา ร้อยละ 65.93 มีการทำสวนยางพาราเป็นอาชีพหลัก เนื่องจากสภาพพื้นที่โดยทั่วไปไม่มีความเหมาะสมต่อการปลูกยางพารา (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2556) และเกษตรกรบางรายได้สืบทอดอาชีพการทำสวนยางพาราจากบรรพบุรุษ จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ยประมาณ 5 คน โดยร้อยละ 60.74 ของจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมีการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตหมากแห้ง และร้อยละ 66.67 อยู่ในวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) เพราะการผลิตหมากแห้งมีขั้นตอนไม่ยุ่งยาก และดำเนินการในที่พักอาศัย ซึ่งสมาชิกในครัวเรือนที่เป็นสตรีและสูงอายุสามารถปฏิบัติงานได้ อีกทั้งโดยปกติแล้วสมาชิกที่เป็นสตรีส่วนใหญ่จะใช้เวลาร้าง หรือทำงานอยู่กับที่พักอาศัยมากกว่าบุรุษ ในขณะที่สมาชิกที่อยู่ในวัยสูงอายุส่วนมากจะอาศัยอยู่กับที่พักอาศัย ไม่ได้ออกไปทำงานข้างนอก เพราะสภาพร่างกายไม่เอื้ออำนวยอันเนื่องมาจากการผิดปกติทางสายตา อาการปวดเมื่อยตามร่างกาย และมีโรคประจำตัว เช่น โรคความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ รวมทั้งสมาชิกสูงอายุเหล่านี้จะรับประทานหมากกันเป็นประจำอยู่แล้ว

เกษตรกรรายหนึ่งเล่าให้ฟังว่า “การรับประทานหมากก็ได้เคี้ยวหมากแล้วกลืนเหมือนการรับประทานอาหารทั่วไป แต่เคี้ยวแล้วบ้วนน้ำลายสีแดง (น้ำหมาก) ทิ้ง และคายกาก (ขานหมาก) ทิ้งด้วย การรับประทานหมากจึงมิได้หวังผลในเรื่องการเป็นอาหาร แต่เพื่อความเพลิดเพลินเหมือนกับการเคี้ยวหมากฝรั่ง”

เกษตรกรมีรายได้จากอาชีพหลักและการผลิตหมากแห้งเฉลี่ย 12,210.00 และ 6,615.83 บาทต่อเดือน ตามลำดับ เห็นได้ว่ารายได้เฉลี่ยจากการผลิตหมากแห้งมากกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้เฉลี่ยจากอาชีพหลัก ซึ่งเกษตรกรร้อยละ 59.26 ได้ให้ความเห็นว่า การผลิตหมากแห้งเป็นอาชีพเสริมที่ให้รายได้สูงและเป็นที่น่าสนใจ เพราะทำให้เกษตรกรสามารถหาเงินเพื่อนำมาใช้จ่ายในครัวเรือนได้มากกว่าเดิม และมีรายได้พอสมควรกว่าการประกอบอาชีพเสริมอื่นที่เคยทำมา เช่น การรับจ้างปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตทางการเกษตร ซึ่งได้รับค่าจ้างไม่แน่นอนในแต่ละกิจกรรมและไม่ได้ทำทุกวัน เกษตรกรร้อยละ 52.59 มีหนี้สิน โดยร้อยละ 61.97 ในจำนวนนี้หนี้เงินกู้ที่ได้ไปใช้ในการทำการเกษตรของครัวเรือน แหล่งเงินเชื่อที่สำคัญ คือ ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร และสหกรณ์ออมทรัพย์

เกษตรกรมีประสบการณ์การผลิตหมากแห้งสูง เฉลี่ยประมาณ 18 ปี มีจำนวนต้นหมากที่ปลูกเฉลี่ยประมาณ 54 ต้นต่อครัวเรือน โดยส่วนใหญ่หมากสดที่ใช้เป็นวัตถุดิบในการผลิตหมากแห้งได้มาจากการปลูกเองส่วนหนึ่ง และการรับซื้อจากเกษตรกรผู้ปลูกหมากในหมู่บ้าน/นอกหมู่บ้านอีกส่วนหนึ่ง (ร้อยละ 82.96) การผลิตหมากแห้งที่เกษตรกร

ใช้มี 3 วิธี ขึ้นอยู่กับเทคนิคและความถนัดของเกษตรกรและแรงงานในแต่ละครัวเรือน คือ ร้อยละ 79.26 ใช้วิธีการที่ 1 โดยนำผลหมากมาผ่าซีก แล้วนำไปตากแดดให้เนื้อหมากแห้ง เมื่อเนื้อหมากแห้งดีแล้วจึงเอาเปลือกออก ร้อยละ 15.56 ใช้วิธีการที่ 2 โดยนำผลหมากมาผ่าซีก แล้วเอาเปลือกออก จากนั้นจึงนำไปตากแดดให้เนื้อหมากแห้ง และร้อยละ 5.18 ใช้วิธีการที่ 3 โดยนำผลหมากไปตากแดด เพื่อให้ง่ายต่อการผ่าซีกด้วยมือ หลังจากนั้นนำผลหมากมาผ่าซีก แล้วนำไปตากแดดให้เนื้อหมากแห้งอีกครั้ง เมื่อเนื้อหมากแห้งดีแล้วจึงเอาเปลือกออก เกษตรกรร้อยละ 95.56 จะนำหมากไปตากแดดไม่เกิน 5 วัน เกษตรกรร้อยละ 98.52 ใช้พำในการผ่าผลหมาก ส่วนที่เหลือใช้เครื่องผ่าผลหมาก และกรรไกรผ่าซีก ผลหมากในสัดส่วนที่เท่ากัน คือ ร้อยละ 0.74 เกษตรกรร้อยละ 18.52 มีการจ้างแรงงานในหมู่บ้านเพื่อปฏิบัติงานในกิจกรรมการผ่าผลหมาก เฉลี่ยประมาณ 2 คน โดยให้ค่าจ้างในช่วง 7-10 บาทต่อกิโลกรัม (น้ำหนักผลหมากที่ผ่าซีกแล้ว)

หมากแห้งที่ผลิตได้จะขายส่งแบบคละ (ไม่มีการจัดชั้นคุณภาพ) เป็นกิโลกรัมบรรจุในกระสอบ จำนวนหมากแห้งที่ขายเฉลี่ย 15.90 กิโลกรัมต่อครั้ง เกษตรกรจะขายหมากแห้งจำนวนไม่มากในแต่ละครั้ง เนื่องจากเกษตรกรจะไม่เก็บรักษาหมากแห้งไว้เป็นระยะเวลาสั้น เพื่อลดต้นทุนการเก็บรักษา และเพื่อให้มีเงินหมุนเวียน ผู้รับซื้อหมากแห้งหรือพ่อค้าคนกลางมี 2 ประเภท คือ 1) ผู้รับซื้อในหมู่บ้าน (ร้อยละ 69.63) และ 2) ผู้รับซื้อนอกหมู่บ้าน (ร้อยละ 30.37) โดยส่วนใหญ่ผู้รับซื้อจะมารับซื้อหมากแห้งถึงที่พักอาศัยของเกษตรกร (ร้อยละ 70.37) ส่วนที่เหลือเกษตรกรจะนำหมากแห้งไปขายให้กับผู้รับซื้อ หรือร้านค้าในพื้นที่ด้วยตนเอง โดยใช้รถจักรยานยนต์เป็นยานพาหนะในการขนส่ง ซึ่งจะได้รับราคาที่สูงกว่าในกรณีแรก ปัจจุบันเกษตรกรคำนึงถึงมากที่สุดในการขายหมากแห้ง คือ ราคารับซื้อหมากแห้ง และความสะดวกในการขาย คิดเป็นร้อยละ 64.44 และ 35.56 ตามลำดับ

2. ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการผลิตหมากแห้งของเกษตรกร

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกที่มีผลต่อการผลิตหมากแห้งของเกษตรกรด้วยการวิเคราะห์สวอทพบว่า โดยภาพรวมจุดแข็งและจุดอ่อนมีค่าเฉลี่ย 4.18 และ 2.38 คะแนน ส่วนโอกาสและอุปสรรคมีค่าเฉลี่ย 4.19 และ 2.17 คะแนน (Figure 1) ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

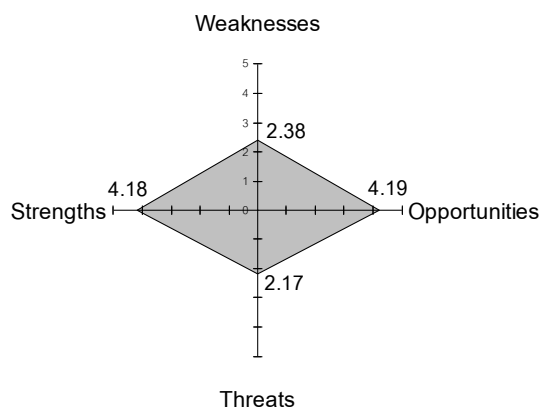

Figure 1 SWOT analysis of dried betel nut production of the farmers.

1. การวิเคราะห์ปัจจัยภายในที่มีผลกระทบต่อการผลิตหมากแห้งของเกษตรกร แต่เกษตรกรสามารถควบคุม เปลี่ยนแปลง หรือจัดการได้ ประกอบด้วย การวิเคราะห์จุดแข็ง เป็นการประเมินข้อได้เปรียบทางการแข่งขันในการผลิตหมากแห้ง หรือปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการผลิตหมากแห้ง ซึ่งเกษตรกรต้องรักษาเอาไว้ และการวิเคราะห์จุดอ่อน เป็นการประเมินข้อเสียเปรียบทางการแข่งขันในการผลิตหมากแห้ง หรือปัจจัยภายในที่ส่งผลเสียต่อการผลิตหมากแห้ง ซึ่งเกษตรกรต้องหาแนวทางแก้ไข (Table 1) ดังนี้

Table 1 Strengths, weaknesses, opportunities and threats of dried betel nut production of the farmers.

Internal and external environments	Mean
Strengths	
- Farmers' know-how in dried betel nut production	4.32
- Quality of dried betel nut	4.03
Weaknesses	
- Technology for dried betel nut production	2.40
- Cost of fresh betel nut	2.38
- Marketing information	2.37
Opportunities	
- Demand for dried betel nut	4.82
- Climatic conditions	3.56
Threats	
- Prices of fresh betel nut and dried betel nut	2.43
- Rainy season	2.38
- Bargaining power of farmers	2.21
- Government policy	1.65

Source: Interviews with 135 farm household growing betel nut trees, 2015

1.1 จุดแข็งมี 2 ประการ คือ

1.1.1 เกษตรกรมีความรู้และความชำนาญในการผลิตหมากแห้ง แรงงานถือเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญของการผลิตหมากแห้ง เพราะการผลิตหมากแห้งของเกษตรกรในพื้นที่เน้นการใช้แรงงาน (labor intensive) มากกว่าสินค้าทุน ซึ่งแรงงานโดยส่วนใหญ่ในกระบวนการผลิต (รวมถึงตัวเกษตรกรเอง) มีประสบการณ์การผลิตหมากแห้งมาอย่างยาวนาน จนก่อให้เกิดทักษะ/ความชำนาญ/ความสามารถเฉพาะตัวในการผลิตหมากแห้งได้เป็นอย่างดี อีกทั้งเกษตรกรบางรายได้รับการถ่ายทอดความรู้/เทคนิคในการผลิตหมากแห้งมาตั้งแต่วัยเด็ก และมีการสืบทอดอาชีพการทำสวนยางพาราจากรุ่นพ่อ-แม่ โดยได้รับมรดกเป็นสวนยางพาราที่มีการปลูกต้นหมากร่วมด้วย

1.1.2 หมากแห้งที่ผลิตได้มีคุณภาพและตรงตามความต้องการของตลาด อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่เกษตรกรมีความรู้และความชำนาญในการผลิตหมากแห้งเป็นอย่างดี กอปรกับการผลิตหมากแห้งมีกระบวนการที่ไม่สลับซับซ้อน และเกษตรกรจะขายหมากแห้งให้กับผู้รับซื้อโดยเร็วที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ หรือภายใน 1 วันหลังกระบวนการผลิตเสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว จึงทำให้หมากแห้งที่เกษตรกรผลิตได้มีคุณภาพไม่เกิดปัญหาการเน่าเสีย หรือปัญหาเชื้อรา ซึ่งส่งผลให้ราคาหมากแห้งที่เกษตรกรขายได้อยู่ในเกณฑ์ดี รวมทั้งผู้รับซื้อเกิดความเชื่อถือและไว้วางใจ

1.2 จุดอ่อนมี 3 ประการ คือ

1.2.1 เกษตรกรมีข้อจำกัดด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพิ่มปริมาณการผลิตและคุณภาพของหมากแห้ง เกษตรกรเกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกรรายย่อยที่ทำการผลิตหมากแห้งในระดับครัวเรือน มีลักษณะการทำงานที่เน้นความสัมพันธ์แบบครอบครัว โดยใช้วิธีการผลิตหมากแห้งแบบดั้งเดิมที่เกษตรกรปฏิบัติมาเป็นระยะเวลายาวนานจนมีความถนัด ตลอดจนเน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก ทั้งในกิจกรรมการผ่าผลหมาก และการตากแดดหมากสด/หมากแก่

บนลานซีเมนต์/ผ้าเต็นท์/แผ่นสังกะสี เพื่อให้กลายเป็นหมากแห้ง ทำให้เกษตรกรไม่สามารถผลิตหมากแห้งเป็นจำนวนมาก (mass production) ได้ เนื่องจากกระบวนการผลิตหมากแห้งยังไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร ทั้งในด้านปริมาณผลผลิต เวลาที่ใช้ในการผลิต และต้นทุนการผลิต นอกจากนี้แรงงานที่ปฏิบัติงานในกิจกรรมการผ่านผลหมากยังมีความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุระหว่างการปฏิบัติงาน เช่น อาจเกิดบาดแผลที่นิ้ว ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยครั้งกับแรงงานที่ยังไม่มีความชำนาญในการผ่านผลหมาก ทั้งนี้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่ต้องการที่จะเปลี่ยนไปใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ เพราะมีความถนัดกับวิธีการแบบดั้งเดิม แม้ว่าจะมีบางหน่วยงานที่คิดค้นเทคโนโลยีในการเพิ่มประสิทธิภาพและคุณภาพการผลิตหมากแห้ง และนำเทคโนโลยีเหล่านั้นมาให้เกษตรกรได้ทดลองใช้แล้วก็ตาม ในขณะที่เกษตรกรอีกส่วนหนึ่งต้องการเครื่องทุ่นแรง หรือเครื่องจักรเพื่อเพิ่มผลผลิต และอำนวยความสะดวกในการผลิตหมากแห้ง เช่น เครื่องผ่านผลหมาก เครื่องอบแห้ง แต่เกษตรกรไม่มีอำนาจซื้อ หรือมีเงินทุนเพียงพอที่จะสามารถซื้อได้ เพราะสินค้าทุนเหล่านี้ มีราคาค่อนข้างสูง

1.2.2 เกษตรกรมีต้นทุนวัตถุดิบค่อนข้างสูง สืบเนื่องมาจากความต้องการหมากแห้งของตลาดในบางช่วงสูงกว่าปกติ ทำให้วัตถุดิบที่ใช้ในการผลิตหมากแห้ง ได้แก่ หมากสด หรือหมากแก่ มีปริมาณไม่เพียงพอ เกษตรกรจึงต้องรับซื้อวัตถุดิบเพิ่มเติมจากเกษตรกรผู้ปลูกหมากภายในหมู่บ้าน และ/หรือพื้นที่ใกล้เคียงในช่วงราคา 4-12 บาทต่อกิโลกรัม อีกทั้งค่าจ้างแรงงานในการขึ้นต้นหมาก เพื่อเก็บเกี่ยวผลผลิตหมากเพิ่มขึ้นจากเดิมมาก เนื่องจากแรงงานในการขึ้นต้นหมากหาได้ยาก ส่งผลให้ต้นทุนการผลิตหมากแห้งสูงขึ้น ทั้งนี้หากเกษตรกรใช้หมากสดเป็นวัตถุดิบในการผลิตหมากแห้ง เกษตรกรจะมีต้นทุนการผลิตหมากแห้งที่สูงกว่าการใช้หมากแก่เป็นวัตถุดิบ เพราะความต้องการหมากสดในตลาดสูง ทำให้หมากสดมีความหายาก และราคาสูงกว่าหมากแก่

1.2.3 เกษตรกรได้รับข้อมูลข่าวสารทางการตลาดเกี่ยวกับหมากแห้งค่อนข้างน้อย ข้อมูลข่าวสารเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจขายหมากแห้งของเกษตรกร เกษตรกรส่วนใหญ่ได้รับข้อมูลข่าวสารในเรื่องราคาหมากแห้งจากผู้รับซื้อ (ร้อยละ 86.67) เท่านั้น และร้อยละ 10.37 ไม่ได้รับข้อมูลข่าวสารทางการตลาดเกี่ยวกับหมากแห้งเลย โดยเฉพาะในเรื่องราคา รวมถึงการชี้แนะที่เป็นประโยชน์ต่อการตลาด กอปรกับหมากแห้งเป็นสินค้าที่ตลาดมีความต้องการสูง ทำให้เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่จำเป็นต้องหาตลาดเอง การตลาดของเกษตรกรจึงอยู่ในลักษณะเชิงรับ คือ รอให้ผู้รับซื้อมาติดต่อซื้อหมากแห้งเอง หรืออาจจะติดต่อโดยตรงเฉพาะผู้รับซื้อที่มีการซื้อขายกันเป็นประจำเท่านั้น ซึ่งทำให้เกษตรกรมีความเสี่ยงที่จะถูกผู้รับซื้อเอาเปรียบได้ง่าย หรือได้รับราคาขายหมากแห้งที่ไม่ยุติธรรม

2. การวิเคราะห์ปัจจัยภายนอกที่มีผลกระทบต่อการผลิตหมากแห้งของเกษตรกร และเกษตรกรไม่สามารถควบคุม เปลี่ยนแปลง หรือจัดการได้ ประกอบด้วย การวิเคราะห์โอกาส เป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่เป็นประโยชน์ต่อการผลิตหมากแห้ง หรือเอื้อต่อความสำเร็จในการผลิตหมากแห้ง ซึ่งเกษตรกรต้องหมั่นแสวงหา และการวิเคราะห์อุปสรรค เป็นการประเมินปัจจัยภายนอกที่เป็นปัญหาในการผลิตหมากแห้ง หรือขัดขวางการบรรลุเป้าหมายวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ซึ่งเกษตรกรต้องหาแนวทางป้องกัน ดังนี้

2.1 โอกาสมี 2 ประการ คือ

2.1.1 ตลาดมีความต้องการหมากแห้งสูงและเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง การเพิ่มจำนวนของประชากรและการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมต่อเนื่องหลายประเภท เช่น อุตสาหกรรมเครื่องหนัง สิ่งทอ ได้ส่งผลให้ความต้องการหมากแห้งในตลาดเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะในตลาดต่างประเทศที่ไม่สามารถผลิตหมากแห้งได้เพียงพอต่อความต้องการบริโภคภายในประเทศ เช่น ประเทศบังกลาเทศ เมียนมาร์ ซาอุดีอาระเบีย สหรัฐอาหรับเอมิเรตส์ สิงคโปร์ หมากแห้งที่ผลิตจากหมากสดเกือบทั้งหมดจะใช้บริโภคและอุปโภคภายในประเทศ ส่วนหมากแห้งที่ทำจากหมากแก่โดยส่วนใหญ่จะส่งออกไปขายยังต่างประเทศ (นิรนาม, 2549) ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการมีตลาดรองรับที่แน่นอน ทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันเกษตรกรมีการปลูกต้นหมากน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับพืชชนิดอื่น ทำให้ปริมาณการผลิตหมากแห้งของเกษตรกรยังมีไม่เพียงพอ หรือไม่สามารถรองรับอุปสงค์ของตลาดที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องได้

2.1.2 สภาพภูมิอากาศของพื้นที่ที่มีความเหมาะสมต่อการปลูกหมาก การปลูกหมากนอกจากจะขึ้นอยู่กับ การจัดการของเกษตรกรแล้ว ยังขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศอีกด้วย ซึ่งพื้นที่ที่เหมาะสมต่อการเจริญเติบโตของต้นหมาก คือ พื้นที่ที่มีสภาพอากาศร้อนชื้น และมีฝนตกสม่ำเสมอตลอดปี (Norton, 1998) ในทำนองเดียวกันองค์การสวนยาง (2558) ได้กล่าวไว้ว่า ต้นหมากสามารถเจริญเติบโตได้ดีในพื้นที่ที่มีสภาพอากาศร้อนชื้น มีช่วงปริมาณน้ำฝนระหว่าง 1,300-1,500 มิลลิเมตรต่อปี และมีฝนตกกระจายอย่างสม่ำเสมอตลอดปี ไม่น้อยกว่า 50 มิลลิเมตรต่อเดือน รวมทั้ง มีช่วงอุณหภูมิระหว่าง 25-35 องศาเซลเซียส และมีแสงแดดมาก ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิอากาศของภาคใต้ รวมถึง อำเภอกงหรา จังหวัดพัทลุง ทำให้ภาคใต้ถือเป็นฐานการผลิตหมากที่สำคัญของประเทศไทย และคาดว่าจะสามารถ เพิ่มผลผลิตหมากได้อีกในอนาคต ในขณะที่แหล่งปลูกหมากเชิงพาณิชย์ของโลกโดยส่วนใหญ่เป็นประเทศใน ทวีปเอเชีย ได้แก่ ประเทศอินเดีย ศรีลังกา เมียนมาร์ มาเลเซีย ฟิลิปปินส์ ไต้หวัน อินโดนีเซีย รวมถึงประเทศไทย (จิรวรรณ, 2539; พรรณนีย์, 2546)

2.2 อุปสรรคมี 4 ประการ คือ

2.2.1 ราคาหมากสดและหมากแห้งมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตามฤดูกาล การผลิตหมากแห้งมีความเสี่ยง ด้านราคาเช่นเดียวกับสินค้าเกษตรชนิดอื่น กล่าวคือ ราคาหมากสดและหมากแห้งมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงในรอบ 1 ปีจากอิทธิพลของฤดูกาล และปัจจัยภายนอกอื่น ๆ ที่เกษตรกรไม่สามารถควบคุมได้ ซึ่งการให้ผลผลิตของต้นหมาก จำแนกเป็น 2 ช่วง คือ 1) หมากปี (หมากที่ให้ผลผลิตตรงตามฤดูกาล) เก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือนพฤษภาคมถึง เดือนตุลาคม ซึ่งระหว่างเดือนกรกฎาคมและเดือนสิงหาคมเป็นช่วงที่ต้นหมากให้ผลผลิตมาก ทำให้ในช่วงนี้ราคา ผลผลิตหมากจะลดลง และ 2) หมากทะวาย (หมากที่ให้ผลผลิตไม่ตรงตามฤดูกาล) เก็บเกี่ยวผลผลิตในช่วงเดือน กุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม ซึ่งเป็นช่วงที่ต้นหมากให้ผลผลิตน้อย ราคาผลผลิตหมากในช่วงนี้จึงเพิ่มขึ้น (พิสมัย และ พิมพีใจ, 2543) อาจกล่าวได้ว่า หมากทะวายมีราคาสูงกว่าหมากปี ซึ่งมีผลโดยตรงต่อต้นทุนการผลิตหมากแห้ง

2.2.2 ปริมาณการผลิตหมากแห้งจะลดลงในช่วงฤดูฝน แม้ว่าภาคใต้จะมีสภาพภูมิอากาศที่เหมาะสมต่อ การปลูกหมากดังที่ได้กล่าวไปแล้ว แต่ทว่าภาคใต้เป็นภูมิภาคที่มีฝนตกชุกตลอดทั้งปี ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาในกระบวนการ ผลิตหมากแห้ง กล่าวคือ เกษตรกรส่วนใหญ่จะผลิตหมากแห้งโดยใช้เทคโนโลยีอย่างง่าย ซึ่งในกระบวนการทำหมาก ให้แห้งนั้น เกษตรกรจำเป็นต้องอาศัยแสงแดดเป็นหลัก โดยการนำผลหมากไปตากแดด ดังนั้นในช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็น ช่วงที่มีแสงแดดค่อนข้างน้อย เกษตรกรมักเผชิญกับปัญหาความไม่สม่ำเสมอของแสงแดด ทำให้กระบวนการผลิต หมากแห้งมีความล่าช้ากว่าปกติ และควบคุมคุณภาพของหมากแห้งได้ยาก ซึ่งส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตหมาก แห้งลดลง อีกทั้งหากอากาศมีความชื้นมาก หรือจำนวนชั่วโมงในการตากแดดหมากน้อย จะทำให้หมากแห้งไม่สนิท และเกิดเชื้อราขึ้นได้ อย่างไรก็ตามเกษตรกรบางรายจะเปลี่ยนแปลงกระบวนการทำหมากให้แห้งจากการตากแดดไป เป็นการรมควันในช่วงฤดูฝน ซึ่งมีผลทำให้เกษตรกรมีต้นทุนการผลิตหมากแห้งเพิ่มขึ้น เช่น ค่าเตาเผา ค่าไม้ ค่าถ่าน

2.2.3 เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรองราคาต่ำ เกษตรกรเกือบทั้งหมดเป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีปริมาณการ ผลิตหมากแห้งไม่มาก และมีข้อมูลข่าวสารทางการตลาดน้อย โดยจะทราบราคาหมากแห้งก็ต่อเมื่อมีผู้รับซื้อมารับซื้อ หมากแห้ง หรือเมื่อเกษตรกรนำหมากแห้งไปขายให้กับผู้รับซื้อเท่านั้น ซึ่งราคาขายหมากแห้งที่เกษตรกรได้รับนั้น จะ ขึ้นอยู่กับผู้รับซื้อเป็นหลัก ในขณะที่เกษตรกรส่วนใหญ่แทบจะไม่มีอำนาจในการต่อรองราคาเลย อีกทั้งถ้าหมากแห้ง ที่ผลิตได้ไม่สะอาดเท่าที่ควร หรือมีคุณภาพต่ำ เพราะในขณะตากแดด ไม่มีอะไรปกปิด ซึ่งอาจทำให้หมากที่ตากแดด อยู่ นั้น มีการปนเปื้อนฝุ่นละออง สิ่งสกปรก หรือมีแมลงวันตอมได้ จะทำให้เกษตรกรไม่สามารถขายหมากแห้งได้ใน ราคาที่ต้องการ โดยผู้รับซื้อจะกดราคา หรือรับซื้อหมากแห้งในราคาที่ต่ำมาก และผู้รับซื้อบางรายจะปฏิเสธการรับซื้อ หมากแห้งที่ด้อยคุณภาพ นอกจากนี้เกษตรกรจะมีความสนิทสนมกับผู้รับซื้อ หรือมีการซื้อขายกันมาอย่างยาวนาน หรือเป็นเกษตรกรผู้ผลิตหมากแห้งรายใหญ่ ในกรณีเหล่านี้เกษตรกรจะมีอำนาจในการต่อรองราคาสูง อย่างไรก็ตามถ้า หมากแห้งที่รับซื้อยังไม่แห้งเท่าที่ควร หรือมีความชื้นไม่เป็นไปตามที่กำหนด ราคาซื้อหมากแห้งจะลดลง เพราะผู้รับ

ซื้อต้องนำมากแห้งที่รับซื้อนั้นไปตากแดดอีกรอบหนึ่ง หรือในช่วงที่มีแสงแดดน้อย หรือช่วงฤดูฝน ผู้รับซื้อจะทำการอบแก๊ส โดยใช้ระยะเวลาประมาณ 2-3 ชั่วโมง สำหรับมากแห้งที่แห้งเกือบดีแล้ว ซึ่งแก๊ส 1 ถังใหญ่ สามารถใช้อบได้ประมาณ 4-5 ครั้ง เมื่อผู้รับซื้อแน่ใจว่ามากแห้งที่ผ่านการอบนั้นแห้งดีแล้ว หรือในกรณีที่มากแห้งที่รับซื้อมาจากเกษตรกรมีคุณภาพเป็นที่น่าพอใจ โดยที่ไม่ต้องนำไปตากแดด หรืออบแก๊สอีก ผู้รับซื้อจะทำหน้าที่ในฐานะพ่อค้าคนกลาง โดยทำการรวบรวมผลผลิตมากแห้งไปขายให้แก่พ่อค้าปลีก/พ่อค้าส่ง/ผู้ส่งออกผลผลิตมากแห้งไปขายยังตลาดต่างประเทศ ทั้งนี้ปริมาณการขายมากแห้งของผู้รับซื้อจะขึ้นอยู่กับปริมาณการสั่งซื้อของพ่อค้า/ผู้ส่งออกเป็นหลัก

2.2.4 นโยบายที่เกี่ยวข้องกับมากมีให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมน้อยมาก มากไม่ได้เป็นพืชเศรษฐกิจหลักของประเทศไทย กอปรกับประชากรส่วนใหญ่ในประเทศไม่ได้ปลูกมากเป็นอาชีพหลัก ทำให้รัฐบาล หรือหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องไม่ได้ให้ความสำคัญกับมากเท่าที่ควร ดังนั้นนโยบายส่งเสริมการปลูกมาก หรือที่เกี่ยวข้องกับมากโดยตรงจึงมีให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมน้อยกว่าที่ควรจะเป็น รวมทั้งการผลิตมากแห้งก็ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาลเท่าที่ควร

สรุปและข้อเสนอแนะ

สภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป รวมถึงข้อจำกัดของเกษตรกรเอง ได้ทำให้วิถีการผลิตของเกษตรกรส่วนใหญ่มุ่งไปสู่การผลิตในเชิงพาณิชย์มากขึ้น เพื่อให้มีรายได้ที่เกษตรกรสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมสมัยใหม่ มากเป็นพืชชนิดหนึ่งที่เกษตรกรในอำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร ปลูกกันมากในลักษณะผสมผสานกับสวนยางพารา/สวนผลไม้ หรือปลูกบริเวณรอบ ๆ บ้าน โดยเกษตรกรจะนำผลผลิตมากที่ผลิตได้นั้นไปเพิ่มมูลค่าทางการตลาดด้วยการผลิตเป็นมากแห้ง ซึ่งเป็นอาชีพเสริมที่น่าสนใจของเกษตรกรในพื้นที่ เพราะสามารถสร้างรายได้ให้แก่ครัวเรือนเกษตรกรมากกว่าครึ่งหนึ่งของรายได้จากอาชีพหลัก แรงงานที่ใช้ในการผลิตมากแห้งส่วนใหญ่เป็นแรงงานสตรีและแรงงานสูงวัย ซึ่งมีประสบการณ์การผลิตมากแห้งมาอย่างยาวนาน เกษตรกรเกือบทั้งหมดใช้วิธีการผลิตมากแห้งแบบดั้งเดิม และเน้นการใช้แรงงานเป็นหลัก การขายมากแห้งเป็นการขายส่งผ่านผู้รับซื้อ หรือพ่อค้าคนกลาง โดยส่วนมากผู้รับซื้อจะมารับซื้อมากแห้งถึงที่พักอาศัยของเกษตรกร และเป็นผู้กำหนดราคารับซื้อมากแห้งเอง ผลการวิเคราะห์ปัจจัยภายในและภายนอกด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สวอท แสดงให้เห็นว่า มีปัจจัยหลายประการที่มีผลต่อการผลิตมากแห้ง ได้แก่ 1) เกษตรกรมีความรู้และความชำนาญในการผลิตมากแห้งโดยภาพรวมสูง เพราะเป็นอาชีพเสริมที่ปฏิบัติกันมาตั้งแต่อดีตสมัยรุ่นพ่อแม่ 2) การใช้วิธีการผลิตมากแห้งแบบดั้งเดิมที่เกษตรกรปฏิบัติมาเป็นระยะเวลานาน ส่งผลให้เกิดความไม่สะดวก ความล่าช้า และความไม่ปลอดภัยในกระบวนการผลิตมากแห้ง 3) ปริมาณการผลิตมากแห้งมีไม่เพียงพอต่อการตอบสนองความต้องการของทั้งตลาดภายในประเทศและตลาดต่างประเทศ เนื่องจากในปัจจุบันมากแห้งเป็นวัตถุดิบที่สำคัญของอุตสาหกรรมต่อเนื่องหลายประเภท และ 4) ราคาหมากสดและมากแห้งมีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงตามฤดูกาลเช่นเดียวกับสินค้าเกษตรชนิดอื่น

จากผลการวิจัยสามารถเสนอแนวทางการเพิ่มศักยภาพการผลิตมากแห้งของเกษตรกรในอำเภอองครักษ์ จังหวัดพิจิตร รวมถึงให้ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

1. ข้อเสนอแนะต่อเกษตรกร

1.1 การปลูกต้นมากในสวนยางพารา/สวนผลไม้ หรือพื้นที่ว่างบริเวณรอบ ๆ บ้านให้มากขึ้นเท่าที่จะเป็นไปได้ เพื่อลดปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบในช่วงที่ความต้องการมากแห้งของตลาดสูง

1.2 การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตมากแห้งโดยการแบ่งงานกันทำตามความถนัด เพื่อให้การผลิตมีความรวดเร็วมากขึ้น และในกรณีที่เกษตรกรมีความพร้อมด้านเงินทุน เกษตรกรควรลงทุนซื้อเครื่องผ่าผลหมากและเครื่องอบแห้ง เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและคุณภาพของมากแห้ง รวมทั้งลดความเสี่ยงในการเกิดอุบัติเหตุระหว่างการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผ่าซีกผลหมาก

1.3 การรักษาคุณภาพของหมากแห้งให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด หรือความต้องการของตลาด เช่น การควบคุมคุณภาพของหมากแห้งในแต่ละกระบวนการผลิตอย่างเป็นระบบ โดยใช้ประสบการณ์และการรับรู้ผ่านอวัยวะสัมผัส การเพิ่มระยะเวลาในการตากแดดหมากให้นานขึ้น (4 วันขึ้นไป) เพื่อให้ความแห้งของเนื้อหมากอยู่ในเกณฑ์ที่เหมาะสม หรือมีความชื้นไม่เกินร้อยละ 15 มาตรฐานแห้ง และน้ำหนักของหมากแห้งคงที่ ทั้งนี้ในช่วงที่กำลังตากแดดหมากอยู่นั้น ควรมีคนเฝ้า เพื่อป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศ

1.4 การรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น ข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์ หรือการปรึกษาหารือที่จะช่วยแก้ปัญหาด้านการผลิตและการตลาดหมากแห้ง รวมทั้งเพื่อลดต้นทุนการผลิตหมากแห้งจากการใช้ทรัพยากรการผลิตร่วมกัน และการซื้อวัตถุดิบร่วมกันในราคาที่ถูกกลง ตลอดจนเพื่อเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคากับผู้รับซื้อ

1.5 การส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้สูงอายุภายในหมู่บ้านเพื่อปฏิบัติงานในกิจกรรมการปลูกเปลือกผลหมาก ซึ่งจะช่วยยกระดับการดำเนินชีวิตของผู้สูงวัยให้มีคุณค่า ทำให้ผู้สูงวัยได้มองเห็นคุณค่าของตนเอง และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในหมู่บ้าน

1.6 การติดตามข้อมูลข่าวสารทางการตลาดจากบุคคลแวดล้อม หรือบุคคลที่เกี่ยวข้องอยู่เสมอ เช่น เพื่อนเกษตรกร ผู้รับซื้อหมากแห้ง

1.7 หน่วยงานภาครัฐหรือเอกชนที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมให้เกษตรกรนำวัสดุเหลือใช้จากกระบวนการผลิตหมากแห้งมาเพิ่มมูลค่าทางการตลาด เช่น การแปรรูปเปลือกหมากเป็นเชือกและเส้นใยทอผ้า เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน

2. ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง

2.1 การมีนโยบาย หรือแนวทางส่งเสริมการปลูกหมากและการผลิตหมากแห้ง เพื่อเป็นรายได้เสริมให้แก่ครัวเรือน รวมทั้งลดความเสี่ยงด้านผลผลิตและด้านราคาของพืชหลักที่เกษตรกรปลูก

2.2 การสนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตหมากแห้งที่เหมาะสมและมีต้นทุนต่ำ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมได้ โดยมอบหมายให้หน่วยงาน หรือสถาบันการศึกษาที่มีความเชี่ยวชาญด้านการผลิตเครื่องจักรเป็นผู้รับผิดชอบ และดำเนินการถ่ายทอดเทคโนโลยีให้แก่เกษตรกร

เอกสารอ้างอิง

- กรมส่งเสริมการเกษตร. 2558. สถิติการขึ้นทะเบียนเกษตรกร. แหล่งที่มา : http://www.doae.go.th/stat_farmer/stat.html, 10 ตุลาคม 2558.
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. 2556. เขตเหมาะสมสำหรับการปลูกข้าว มันสำปะหลัง ยางพารา ปาล์มน้ำมัน อ้อยโรงงาน ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์แหล่งที่มา : http://www.moac.go.th/download/zoning/zoning_plant.pdf, 10 ตุลาคม 2558.
- จิรวรรณ ตั้งจิตเมธี. 2539. บทบาทของหมากในสังคมไทย : ศึกษากรณีหมู่บ้านโคก ตำบลอุ้มถ้อง อำเภออุทุมพรพิสัย จังหวัดสุรินทร์. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชามานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยศิลปากร, กรุงเทพฯ.
- นฤปดี ศรีสังข์ กิตติชัย ชูสิง วศิน สมภาญจนา และ อภิสิทธิ์ ศรีไสยเพ็ช. 2557. เครื่องอบแห้งและกะทะหมาก. วารสารวิทยาศาสตร์เกษตร. 45: 489-492.
- นฤมล บุญกระจ่าง. 2555. เครื่องกะทะหมากแห้งแบบล้อหมุนในแนวระดับ. วิทยานิพนธ์ วิศวกรรมศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, นครปฐม.
- นรินนาม. 2549. วัฒนธรรมใหม่ ส่งหมากไทย พืชเศรษฐกิจ. ผู้ส่งออก. 19: 44-47.
- ปรวณกิต เลิศพิชัย. 2553. การออกแบบและสร้างเครื่องต้นแบบระบบอบแห้งเนื้อหมากแวนสด. วิทยานิพนธ์ วิศวกรรมศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิศวกรรมอุตสาหการและระบบ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- ปิยวัฒน์ ธินะ. 2549. การคงอยู่ของอาชีพการทำหมากในอำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอาชีวศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

- พรรณนีย์ วิชชาชู. 2546. หมากยังมีคนเคี้ยว. กสิกร. 76: 58-69.
- พิสมัย พึ่งวิริยะ และ พิมพีใจ พัฒนศิริพงศ์. 2543. การปลูกหมากเพื่อการค้า. กลุ่มไม้ยืนต้นอุตสาหกรรม กองส่งเสริมพืชสวน กรมส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพฯ 54 น.
- เพชรน้อย สิงห์ช่างชัย ศิริพร ชัมภลิต และ ทศนีย์ นะแสง. 2532. วิจัยทางการพยาบาล: หลักการและกระบวนการ. เทมการพิมพ์. สงขลา. 488 น.
- วนิดา รัตนมณี และสมชาย ชูโณม. 2550. การออกแบบและสร้างเครื่องหันหมากต้นแบบ. ภาควิชาวิศวกรรมอุตสาหการ คณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. สงขลา. 81 น.
- ศูนย์เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร, สำนักงานปลัดกระทรวงพาณิชย์. 2559. ตลาดส่งออกหมาก 15 อันดับแรกของไทยรายประเทศ. แหล่งที่มา : http://www.ops3.moc.go.th/infor/MenuComTH/stru1_export/export_topn_re/report.asp, 11 มีนาคม 2559.
- สำนักงานเกษตรจังหวัดพัทลุง. 2558. ข้อมูลทางการเกษตรเกี่ยวกับหมาก. (เอกสารไม่ตีพิมพ์).
- องค์การสวนยาง. 2558. การปลูกหมากในพื้นที่ว่างเปล่า. แหล่งที่มา : <http://www.reothai.co.th/image/KM/km08.pdf>, 14 ตุลาคม 2558.
- อำมร พันธุ์ยะ. 2544. วัฒนธรรมการใช้หมากของชาวบ้านในคาบสมุทรมหานคร จังหวัดสงขลา. ปริญญาณิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา.
- Norton, S.A. 1998. Betel: consumption and consequences. Journal of the American Academy of Dermatology. 37: 81-88.